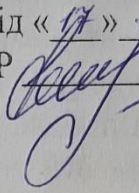

МІНІСТЕРСТВО ФІНАНСІВ УКРАЇНИ
ДЕРЖАВНИЙ ПОДАТКОВИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Факультет податкової справи, обліку та аудиту
Кафедра економічної політики

Затверджено

Науково-методичною радою Університету
протокол від «17» листопада 2021 № 1

Голова НМР Світлана СУПРУНЕНКО

**Робоча програма
навчальної дисципліни
«МІКРОЕКОНОМІКА»**

для підготовки здобувачів вищої освіти першого (бакалаврського) рівня
(денної та заочної форми навчання)

галузь знань 05 «Соціальні та поведінкові науки»

спеціальність 051 «Економіка підприємства»

освітні програми: «Економіка підприємства»,
«Економічна кібернетика»

галузь знань 07 «Управління та адміністрування»

спеціальність 072 «Фінанси, банківська справа та страхування»

освітня програма: «Фінанси, банківська справа та страхування»,

спеціальність 076 «Підприємництво, торгівля та біржова діяльність»

освітні програми: «Економіка та організація підприємницької діяльності»,

«Товарознавство та експертиза в митній справі»

Статус дисципліни: обов'язкова

Робоча програма навчальної дисципліни «Мікроекономіка» складена на основі: освітньо-професійної програми «Економіка підприємства», 1 (бакалаврського) рівня освіти спеціальності 051 «Економіка підприємства», затвердженої Вченою радою УДФСУ «26» квітня 2021 року (протокол №5); освітньо-професійної програми «Економічна кібернетика», 1 (бакалаврського) рівня освіти спеціальності 051 «Економіка підприємства» затвердженої Вченою радою УДФСУ «26» квітня 2021 року (протокол №5); освітньо-професійної програми «Фінанси, банківська справа, та страхування» 1 (бакалаврського) рівня освіти спеціальності 072 «Фінанси, банківська справа та страхування», затвердженої Вченою радою УДФСУ «26» квітня 2021 року (протокол №5); освітньо-професійної програми «Економіка та організація підприємницької діяльності», 1 (бакалаврського) рівня освіти спеціальності 076 «Підприємництво, торгівля та біржова діяльність», затвердженої Вченою радою УДФСУ «26» квітня 2021 року (протокол №5); освітньо-професійної програми «Товарознавство та експертиза в митній справі», 1 (бакалаврського) рівня освіти спеціальності 076 «Підприємництво, торгівля та біржова діяльність», затвердженої Вченою радою УДФСУ «26» квітня 2021 року (протокол №5).

Укладач: [підпис] Т.Поснова, к.е.н., доцент кафедри економічної політики

Рецензенти: [підпис] М.Скорик, к.е.н., доцент кафедри економічної політики

[підпис] А.Лісовий, д.е.н., професор кафедри аудиту, державного фінансового контролю та аналізу

Гарант ОПП «Економіка підприємства» [підпис] Л.Слюсарєва, д.е.н., доцент

Гарант ОПП «Економічна кібернетика» [підпис] В.Лаговський, к.е.н., доцент

Гарант ОПП «Фінанси, банківська справа, та страхування» [підпис] М.Бедринєць, к.е.н., доцент

Гарант ОПП «Товарознавство та експертиза в митній справі» [підпис] П.Авраменко, к.т.н., доцент

Гарант ОПП «Економіка та організація підприємницької діяльності» [підпис]

Г.Калач, к.е.н., доцент

Робочу програму навчальної дисципліни розглянуто та схвалено кафедрою економічної політики, протокол від «16» грудня 2021 № 3.

В.о. завідувача кафедри [підпис] Н.Мацелюх, д.е.н., професор

Розглянуто і схвалено Вченою радою факультету податкової справи, обліку та аудиту, протокол від «16» грудня 2021 № 1.

Голова Вченої ради факультету податкової справи, обліку та аудиту

[підпис] В.Краєвський, д.е.н., професор

Завідувач сектору науково-методичного забезпечення освітнього процесу

[підпис] С.Меднікова

Реєстраційний № _____

Зміст

1.	Передмова	4
2.	Опис навчальної дисципліни.....	5
2.1.	Перелік компетентностей, формування яких забезпечує вивчення дисципліни.....	5
2.2.	Результати навчання	7
2.3.	Пререквізити та постреквізити вивчення дисципліни	8
2.4.	Структура навчальної дисципліни	9
3.	Зміст навчальної дисципліни за змістовними модулями	11
4.	Критерії оцінювання	25
5.	Засоби оцінювання	32
6.	Форми та перелік питань до поточного та підсумкового контролю.....	33
7.	Рекомендована література	35

ПЕРЕДМОВА

Мета навчальної дисципліни: формування ринково-орієнтованого економічного світогляду фахівця з економіки і знань щодо методів прийняття оптимальних господарських рішень за наявних обмежених ресурсів та альтернативних можливостей їх використання, в залежності від конкретних умов та поведінки контрагентів, що діють під впливом власних інтересів.

Завдання навчальної дисципліни:

- вивчення основних понять, категорій та засобів мікроекономічного аналізу;
- набуття практичних навичок застосування базових принципів та інструментів мікроекономічного аналізу до моделювання поведінки основних мікроекономічних суб'єктів, виконання економічних розрахунків, пов'язаних з обґрунтуванням оптимізації рішень мікроекономічних систем;
- підготовка до вивчення прикладних дисциплін, що базуються на мікроекономічній теорії.

Методи та форми навчання робоча навчальна програма передбачає викладання матеріалу у вигляді бесіди, диспутів, дискусій, пояснювально-ілюстративного методу. Форма навчання: денна та заочна.

Для досягнення навчальних завдань, загального розвитку особистості, професійної підготовки доцільно використовувати різні методи навчання, а саме: словесний, наочний методи; методи організації пізнавальної діяльності (частково-пошуковий, дослідницький); методи стимулювання та мотивації навчання (пізнавальні та навчальні-дискусії, імітаційні); методи контролю і самоконтролю (усний, письмовий, тестування тощо).

Форми організації занять: лекції, семінарські заняття, індивідуальна робота, самостійна робота.

Організація поточного та підсумкового контролю знань: засобами діагностики успішності навчання під час викладання дисципліни є розгляд теоретичних питань (усне опитування), питань понятійного апарату (у вигляді тестів), розв'язання практичних задач, виконання індивідуально-консультаційної роботи та самостійної роботи, написання контрольної роботи, екзамен.

2.ОПИС НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ «МІКРОЕКОНОМІКА»

Найменування показників	Рівень вищої освіти галузь знань спеціальність	Характеристика навчальної дисципліни	
		денна форма навчання	заочна форма навчання
Кількість кредитів -3	Рівень вищої освіти: Перший (бакалаврський)	Обов'язкова:	
Модулів - 2	Галузь знань: 05 «Соціальні та поведінкові науки» 07 «Управління та адміністрування»	Рік підготовки:	
Змістових модулів - 4		1-й	1-й
Загальна кількість годин – 90/120		Семестр	
		1-й	1-й
	Спеціальність: 051 «Економіка» 072 «Фінанси, банківська справа та страхування» 076 «Підприємництво, торгівля та біржова діяльність»	Лекції	
		24 год.	4/2год.
		Практичні, семінарські	
		20 год.	2/4 год.
		Лабораторні	
		год.	год.
		Самостійна робота	
		44год.	82/110год.
Індивід. консультац. робота: 2 год.			
Вид контролю: екзамен			

2.1. ПЕРЕЛІК КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ, ФОРМУВАННЯ ЯКИХ ЗАБЕЗПЕЧУЄ ВИВЧЕННЯ ДИСЦИПЛІНИ

Програма передбачає формування у здобувачів вищої освіти програмних і фахових компетентностей:

ОПП «Економіка підприємства»

ІК 1. Здатність розв'язувати складні спеціалізовані задачі та практичні проблеми в економічній сфері, які характеризуються комплексністю та невизначеністю умов, що передбачає застосування теорій та методів економічної науки.

СК 1. Здатність виявляти знання та розуміння проблем предметної області, основ функціонування сучасної економіки на мікро-, мезо-, макро- та міжнародному рівнях.

СК 4. Здатність пояснювати економічні та соціальні процеси і явища на основі теоретичних моделей, аналізувати і змістовно інтерпретувати отримані результати.

СК 5. Розуміння особливостей сучасної світової та національної економіки, їх інституційної структури, обґрунтування напрямів соціальної, економічної та зовнішньоекономічної політики держави.

СК 8. Здатність аналізувати та розв'язувати завдання у сфері економічних та соціально-трудових відносин.

СК10. Здатність використовувати сучасні джерела економічної, соціальної, управлінської, облікової інформації для складання службових документів та аналітичних звітів.

СК11. Здатність обґрунтовувати економічні рішення на основі розуміння закономірностей економічних систем і процесів та із застосуванням сучасного методичного інструментарію.

СК12. Здатність самостійно виявляти проблеми економічного характеру при аналізі конкретних ситуацій, пропонувати способи їх вирішення.

ОПП «Економічна кібернетика»

ІК. Здатність розв'язувати складні спеціалізовані задачі та практичні проблеми в економічній сфері, які характеризуються комплексністю та невизначеністю умов, що передбачає застосування теорій та методів економічної науки.

СК1. Здатність виявляти знання та розуміння проблем предметної області, основ функціонування сучасної економіки на мікро-, мезо-, макро- та міжнародному рівнях.

СК3. Розуміння особливостей провідних наукових шкіл та напрямів економічної науки.

СК5. Розуміння особливостей сучасної світової та національної економіки, їх інституційної структури, обґрунтування напрямів соціальної, економічної та зовнішньоекономічної політики держави.

ОПП «Фінанси, банківська справа та страхування»

ІК. Здатність розв'язувати складні спеціалізовані завдання та практичні проблеми в ході професійної діяльності у галузі фінансів, банківської справи та страхування або у процесі навчання, що передбачає застосування окремих методів і положень фінансової науки та характеризується невизначеністю умов і необхідністю врахування комплексу вимог здійснення професійної та навчальної діяльності.

ЗК02. Здатність застосовувати знання у практичних ситуаціях.

ЗК07. Здатність вчитися і оволодівати сучасними знаннями.

ЗК08. Здатність до пошуку, оброблення та аналізу інформації зрізних джерел.

СК01. Здатність досліджувати тенденції розвитку економіки за допомогою інструментарію макро- та мікроекономічного аналізу, оцінювати сучасні економічні явища.

СК04. Здатність застосовувати економіко-математичні методи та моделі для вирішення фінансових задач.

ФК1. Розуміння та здатність до критичного осмислення концептуальних основ економічної теорії, які стосуються фінансів, банківської справи та страхування й узагальнюють засади і закономірності функціонування та розвитку фінансових систем.

ОПП «Економіка та організація підприємницької діяльності»

ІК. Здатність розв'язувати складні спеціалізовані завдання та проблеми у сферах підприємницької, торговельної та біржової діяльності або в процесі навчання, що передбачає застосування теорій та методів організації функціонування підприємницьких, біржових структур і характеризується комплексністю і невизначеністю умов.

ЗК 1. Здатність до абстрактного мислення, аналізу та синтезу.

ЗК 10. Здатність діяти відповідально та свідомо.

СК 1. Критичне осмислення теоретичних засад підприємницької, торговельної та біржової діяльності.

СК3. Здатність здійснювати діяльність у взаємодії суб'єктів ринкових відносин.

ОПП «Товарознавство та експертиза в митній справі»

ІК. Здатність розв'язувати складні спеціалізовані завдання та проблеми у сферах підприємницької, торговельної та біржової діяльності або в процесі навчання, що передбачає застосування теорій та методів організації і функціонування підприємницьких, торговельних, біржових структур і характеризується комплексністю та невизначеністю умов, а саме у сфері товарознавчої та інших експертиз для запобігання порушенню митних правил, контрабанди при оформленні імпорту та експорту продукції різного походження, забезпечення своєчасного внесення в бюджет митних платежів, удосконалення митного регулювання зовнішньоекономічної діяльності.

СК 3. Здатність здійснювати діяльність у взаємодії суб'єктів

2.2.РЕЗУЛЬТАТИ НАВЧАННЯ

ОПП«Економіка підприємства»

Знання та розуміння:

ПРН 3. Знати та використовувати економічну термінологію, пояснювати базові концепції мікро- та макроекономіки.

ПРН 12. Застосовувати набуті теоретичні знання для розв'язання практичних завдань та змістовно інтерпретувати отримані результати.

ОПП «Економічна кібернетика»

Знання та розуміння:

ПРН 2. Знати та використовувати економічну термінологію, пояснювати базові концепції мікро- та макроекономіки.

ПРН 3. Розуміти принципи економічної науки, особливості функціонування економічних систем.

ПРН 4. Усвідомлювати основні особливості сучасної світової та національної економіки, інституційної структури, напрямів соціальної, економічної та зовнішньоекономічної політики держави.

ПРН 6. Застосовувати аналітичний та методичний інструментарій для обґрунтування пропозицій та прийняття управлінських рішень різними економічними агентами (індивідуумами, домогосподарствами, підприємствами та органами державної влади).

ПРН 12. Ідентифікувати джерела та розуміти методологію визначення і методи отримання соціально-економічних даних, збирати та аналізувати необхідну інформацію, розраховувати економічні та соціальні показники.

ПРН 17. Вміти абстрактно мислити, застосовувати аналіз та синтез для виявлення ключових характеристик економічних систем різного рівня, а також особливостей поведінки їх суб'єктів.

ПРН 19. Пояснювати моделі соціально-економічних явищ з погляду фундаментальних принципів і знань на основі розуміння основних напрямів розвитку економічної науки.

ОПП «Фінанси, банківська справа та страхування»

Знання та розуміння:

ПРН01. Знати та розуміти економічні категорії, закони, причинно-наслідкові та функціональні зв'язки, які існують між процесами та явищами на різних рівнях економічних систем.

ПРН06. Застосовувати відповідні економіко-математичні методи та моделі для вирішення фінансових задач.

ПРН07. Розуміти принципи, методи та інструменти державного та ринкового регулювання діяльності в сфері фінансів, банківської справи та страхування.

ПРН10. Ідентифікувати джерела та розуміти методологію визначення і методи отримання економічних даних, збирати та аналізувати необхідну фінансову інформацію, розраховувати

показники, що характеризують стан фінансових систем.

ПРН16. Застосовувати набуті теоретичні знання для розв'язання практичних завдань та змістовно інтерпретувати отримані результати.

ПРН21. Розуміти вимоги до діяльності за спеціальністю, зумовлені необхідністю забезпечення сталого розвитку України, її зміцнення як демократичної, соціальної, правової держави.

ПРН23. Визначати досягнення і ідентифікувати цінності суспільства на основі розуміння місця предметної області у загальній системі знань, використовувати різні види та форми рухової активності для ведення здорового способу життя.

ПРН24. Вміти критично осмислювати концептуальні основи економічної теорії, які стосуються фінансів, банківської справи та страхування й узагальнюють засади й закономірності функціонування та розвитку фінансових систем.

ОПП «Економіка та організація підприємницької діяльності»

Знання та розуміння:

ПРН 3. Мати навички письмової та усної професійної комунікації державною й іноземною мовами.

ПРН 11. Демонструвати базові й структуровані знання у сфері підприємництва, торгівлі та біржової діяльності для подальшого використання на практиці.

ПРН 17. Вміти вирішувати професійні завдання з організації діяльності підприємницьких, торговельних та біржових структур і розв'язувати проблеми у кризових ситуаціях з урахуванням зовнішніх та внутрішніх впливів.

ОПП «Товарознавство та експертиза в митній справі»

Знання та розуміння:

ПРН 12. Володіти методами та інструментарієм для обґрунтування управлінських рішень щодо створення й функціонування підприємницьких, торговельних та біржових структур.

2.3.ПЕРЕКВІЗИТИ ТА ПОСТРЕКВІЗИТИ ВИВЧЕННЯ ДИСЦИПЛІНИ

Передумовами вивчення дисципліни є: «Економічна теорія (політекономія, історія економіки, економічна думка)».

Будуть базуватися на даній дисципліні вивчення наступних курсів: «Макроекономіка», «Економіка підприємства», «Фінанси», «Економічна безпека національного господарства».

**2.4.СТРУКТУРА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ «МІКРОЕКОНОМІКА»
на 90 годин**

Назви змістових модулів і тем	Кількість годин									
	денна форма					заочна форма				
	Лекції	Семінар. заняття (год.)	Інд.-конс. робота під керівництвом викладача (год.)	СРС (год.)	Усього	Лекції	Семінар. заняття (год.)	Інд.-конс. робота під керівництвом викладача (год.)	СРС (год.)	Усього
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
МОДУЛЬ I = 1,3 заліковий кредит (39 год.)										
Модуль 1. Мікроекономіка як складова економічної теорії										
ЗМ 1 (Теми 1-3) Вступ до мікроекономіки та основи мікроекономічного аналізу										
Тема 1. Мікроекономіка як наука	2	2		4	8	1	1		6	8
Тема 2. Попит та пропозиція. Еластичність попиту та пропозиції	2	2		4	8	1			7	8
ЗМ 2 (теми 4-6). Теорія споживацького вибору.										
Тема 3. Теорія граничної корисності	2	2		4	8	1	1		7	8
Тема 4. Теорія кривих байдужості та споживацький вибір	2	1		4	7	1			6	8
Тема 5. Моделювання поведінки споживача на ринку товарів	2	1	1	4	8			1	6	7
Всього по модулю	10	8	1	20	39	4	2	1	32	39
Форма контролю: модульна контрольна робота (за рахунок семінарського заняття – 40хв.)										
МОДУЛЬ II = 1,7 заліковий кредит (51 год.)										
Модуль 2. Теорія виробництва										
ЗМ 3 (теми 7-9). Підприємство та виробництво										
Тема 6. Мікроекономічна модель підприємства	2	2		2	6				6	6
Тема 7. Витрати виробництва. Варіації факторів виробництва та оптимум виробника.	2	2		4	8				6	6
	4	4		6	14				12	12
ЗМ 4 (теми 10-15). Поведінка фірми на ринку її продукту										
Тема 8. Ринок досконалої конкуренції	2	2		2	6				6	6
Тема 9.	2	1	1	4	8			1	7	8

Монопольний ринок та ринок монополістичної конкуренції										
Тема 10. Олігополістичний ринок	2	1		4	7				8	8
Тема 11.Ринки капіталу та природних ресурсів	2	2		4	8				9	9
Тема 12. Загальна ринкова рівновага та суспільна ефективність	2	2		4	8				8	8
Усього по модулю	14	12	1	24	51			1	50	51
Форма підсумкового контролю – екзамен										
Форма контролю: модульна контрольна робота (за рахунок семінарського заняття – 40хв.)										
Разом годин з курсу	24	20	2	44	90	4	2	2	80	90

2.4. СТРУКТУРА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ «МІКРОЕКОНОМІКА» на 120 годин

Назви змістових модулів і тем	Кількість годин				
	заочна форма				
	Лекції	Семінар.заняття (год.)	Інд.-конс. робота під керівництвом викладача (год.)	СРС (год.)	Усього
МОДУЛЬ I = 1,4 заліковий кредит (50 год.)					
Модуль 1. Мікроекономіка як складова економічної теорії					
ЗМ 1 (Теми 1-2) Вступ до мікроекономіки та основи мікроекономічного аналізу					
Тема 1. Мікроекономіка як наука	1	1		8	10
Тема 2. Попит та пропозиція. Еластичність попиту та пропозиції	1	1		8	10
ЗМ 2 (теми 3-5). Теорія споживацького вибору.					
Тема 3. Теорія граничної корисності	1	1		8	10
Тема 4. Теорія кривих байдужості та споживацький вибір	1	1		8	10
Тема 5. Моделювання поведінки споживача на ринку товарів			1	9	10
Всього по модулю:	4	4	1	41	50
Форма контролю: модульна контрольна робота (за рахунок семінарського заняття – 40хв.)					
МОДУЛЬ II = 1,6 заліковий кредит (70 год.)					
Модуль 2. Теорія виробництва					
ЗМ 3 (теми 6-9). Підприємство та виробництво					
Тема 6. Мікроекономічна модель підприємства				10	10
Тема 7. Витрати виробництва. Варіації				10	10

факторів виробництва та оптимум виробника.					
ЗМ 4 (теми 8-12). Поведінка фірми на ринку її продукту					
Тема 8. Ринок досконалої конкуренції				10	10
Тема 9. Монопольний ринок та ринок монополістичної конкуренції			1	9	10
Тема 10. Олігополістичний ринок				10	10
Тема 11.Ринки капіталу та природних ресурсів				10	10
Тема 12. Загальна ринкова рівновага та суспільна ефективність				10	10
Усього по модулю			1	69	70
Форма підсумкового контролю – залік					
Форма контролю: модульна контрольна робота (за рахунок семінарського заняття – 40хв.)					
Разом годин з курсу	4	4	2	110	120

3.ЗМІСТ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ ЗА ЗМІСТОВНИМИ МОДУЛЯМИ

Змістовий модуль 1. Вступ до мікроекономіки та основи мікроекономічного аналізу Тема 1. Мікроекономіка як наука

План лекційних занять

1. Мікроекономіка як складова частина теоретичної економіки
2. Суб'єкти та об'єкти економічних відносин на мікрорівні
3. Методологія мікроекономічного аналізу. Мікроекономічні моделі

План семінарського заняття

1. Предмет вивчення мікроекономіки
2. Сутність обмеженості ресурсів та проблема вибору
3. Мікро- та макроекономіка, спільні риси і відмінності.
4. Історія виникнення та еволюція мікроекономіки.
5. Назвіть та охарактеризуйте функції мікроекономіки.
6. Сутність позитивної та нормативної мікроекономіки.
7. Характеристика об'єктів та суб'єктів мікроекономіки.
8. Основні фактори виробництва та їх властивості
9. Характеристика методів індукції та дедукції.
10. Методи абстрагування та припущення "при інших рівних умовах".
11. Характеристика функціонального аналізу та рівноважного підходу.
12. Методи статистики і динаміки, граничний аналіз.
13. Характеристика економічних моделей та економічних змінних.

План самостійної роботи здобувачів вищої освіти

1. Еволюція мікроекономіки як науки.
2. Предмет та методологія мікроекономіки
3. Проблеми обмеженості ресурсів та безмежності потреб у мікроекономіці, та шляхи їх подолання.
4. Фактори виробництва, види та властивості у контексті еволюції соціально-економічної системи.
5. Функції суб'єктів мікроекономіки, у сучасній економічній системі.

Перелік питань для самоконтролю

1. Що вивчає мікроекономіка?
2. Визначте сутність економічної моделі та основні вимоги, яким вона повинна задовольняти.
3. Що таке альтернативна вартість?
4. Дайте визначення позитивного та нормативного аналізу.
5. Що показує межа виробничих можливостей?
6. Як впливає на можливості економіки зростання кількості ресурсів та підвищення ефективності їх використання?
7. Які основні проблеми економічної організації суспільства?
8. Чи можливе виробництво безплатних благ для суспільства?
Для окремої людини?
9. У чому суть концепції граничного аналізу?
10. Які основні риси має «людина економічна»?
11. Дайте характеристику благ, які задовольняють потреби людини.

Рекомендована література:

Основні: [1,2,3,5,7,12]
Додаткові:[1,2,5,6]
Інформаційні ресурси і Інтернеті:[1,2,5]
Міжнародні видання [1,3]

Тема 2. Попит та пропозиція. Еластичність попиту та пропозиції

План лекційних занять

1. Сутність ринкового попиту
2. Сутність ринкової пропозиції
3. Взаємодія ринкового попиту і пропозиції
4. Концепція цінової еластичності попиту у визначенні міри чутливості споживача до зміни ціни на товари
5. Еластичність пропозиції та чинники впливу на її рівень

План семінарського заняття

1. Сутність індивідуального та ринкового попиту.
2. Охарактеризуйте криві індивідуального та ринкового попиту.
3. Дайте визначення функції попиту.
4. Фактори, що впливають на попит?
5. Пояснити різницю між зміною попиту та зміною обсягу попиту
6. Дайте визначення індивідуальної та ринкової пропозиції.
7. Графічне зображення функції пропозиції.
8. Охарактеризуйте фактори впливу на пропозицію.
9. Поясніть різницю між зміною пропозиції та зміною обсягу пропозиції.
10. Поясніть ефект взаємодії попиту та пропозиції.
11. Сутність та види еластичності
12. Зміна еластичності попиту в залежності від зростання обсягів споживання
13. Вплив зміни доходів споживачів на різні категорії благ на еластичність попиту за доходом
14. Сутність абсолютно еластичних та нееластичних благ.
15. Методи підвищення та зниження цінової еластичності попиту на товар

План самостійної роботи здобувачів вищої освіти

1. Стійка та нестійка рівновага попиту і пропозиції.
2. Моделі рівноваги Л. Вальраса та А Маршалла.
3. Державний вплив на ринкову рівновагу.
4. Поняття еластичності, її види та показники.
5. Еластичність попиту і пропозиції.
6. Фактори впливу на еластичність.
7. Застосування коефіцієнтів еластичності на практиці.

Перелік питань для самоконтролю

1. У чому різниця між попитом та обсягом попиту?
2. Для яких благ не діє закон попиту?
3. Які фактори впливають на зміну попиту?
4. Як впливає зміна доходів споживачів на різні категорії благ?
5. Чим пропозиція відрізняється від обсягу пропозиції?
6. Назвіть фактори, що змінюють пропозицію.

7. Що таке ціна рівноваги?
8. Наведіть приклади ринків, де автоматично встановити рівновагу неможливо.

Рекомендовані літературні джерела:

Основні: [1,2,4,5,7,15]
Додаткові:[1,2,5,7]
Інформаційні ресурси в Інтернеті:[1,3,5]
Міжнародні видання[1,3]

Змістовий модуль 2. Теорія споживацького вибору. Тема 3. Теорія граничної корисності

План лекційних занять

1. Поняття потреби, види потреб. Економічні блага
2. Поняття корисності, її особливості та спосіб досягнення
3. Закон спадної граничної корисності (перший закон Госсена).
4. Поняття рівноваги споживача. Другий закон Госсена.

План семінарського заняття

1. Сутність потреб та їх класифікація за різними ознаками.
2. Особливості «економічного» блага. Класифікація благ.
3. Поняття корисності та її види. Вплив корисності на споживацький вибір.
4. Закон спадної граничної корисності (перший закон Госсена).
5. Кардиналістська концепція корисності.
6. Ординалістська концепція корисності.
7. Загальна умова рівноваги споживача. Другий закон Госсена.
8. Розв'язок задач на визначення граничної корисності певного блага та встановлення рівноваги споживача з кардиналістських позицій.

План самостійної роботи здобувачів вищої освіти

1. Різні підходи до класифікації потреб.
2. Корисність як мотив споживацького вибору
3. Кардиналістська концепція корисності
4. Альтернативні погляди на визначення поняття «корисність».
5. Вплив корисності на раціональний вибір споживача.

Перелік питань для самоконтролю

1. В чому полягає раціональна поведінка покупця та чим він керується при прийнятті споживчого рішення?
2. У чому полягає різниця між кардиналістською та ординалістською теоріями корисності?
3. Як впливають на кількість та структуру спожитих благ зміна ціни блага та доходу споживача?
4. Наведіть приклади, які підтверджують «парадокс води та діамантів» і проаналізуйте чинники, що його визначають?

Рекомендовані літературні джерела:

Основні: [1,3,4,5,8,10]

Додаткові:[1,2,5,7]

Інформаційні ресурси в Інтернеті:[1,4,5]

Міжнародні видання[1,2]

Тема 4. Теорія кривих байдужості та споживацький вибір

План лекційних занять

1. Криві байдужості як спеціальний інструментарій мікроекономічного аналізу
2. Гранична норма заміщення благ: суть і методика обчислення.
3. Бюджетне обмеження і можливості споживача.

План семінарського заняття

1. Умови здійснення споживчого вибору
2. Загальні властивості кривих байдужості
3. Гранична норма заміщення благ
4. Криві байдужості особливого типу
5. Бюджет та бюджетне обмеження
6. Рівняння лінії бюджетного обмеження та її графічне відображення
7. Оптимум споживача з ординалістських позицій
8. Розв'язок задач на визначення оптимального набору споживача та побудову кривих байдужості та лінії бюджетного обмеження

План самостійної роботи здобувачів вищої освіти

1. Джерела доходів споживача.
2. Загальні властивості та види кривих байдужості.
3. Бюджетні обмеження та бюджетна лінія.
4. Графічний вираз споживчої рівноваги.
5. Чинники, які обмежують попит споживача.
6. Державний вплив на поведінку споживача.

Перелік питань для самоконтролю

1. Які припущення лежать в основі теорії поведінки споживача?
2. Які чинники визначають вибір споживача в умовах ринку?
3. У чому відмінність ординалістського та кардинального підходів до аналізу поведінки споживача?
4. Яку інформацію несе крива байдужості?
5. Чому криві байдужості не перетинаються?
6. Чим пояснюється спадна траєкторія кривої байдужості та її випуклість по відношенню до початку координат?
7. Який вигляд мають криві байдужості для нейтральних благ?
8. Чи завжди при купівлі благ поведінка споживача є раціональною?
9. Чим розширене бюджетне обмеження відрізняється від простого?
10. Яку інформацію несе карта байдужості?
11. Яку інформацію несе бюджетна лінія?
12. Які фактори визначають кут нахилу бюджетної лінії та її переміщення вправо (вліво)?
13. Поясніть чому точка дотику бюджетної лінії до кривої байдужості відповідає правилу споживчої рівноваги?
14. Чому точки, в яких бюджетна лінія перетинає криву байдужості, не визначають раціональний вибір покупця?
15. Доведіть, що математичні вирази споживчої рівноваги згідно концепції граничної корисності й теорії кривих байдужості, є тотожними і не суперечать один одному.

Рекомендовані літературні джерела:

Основні: [1,3,4,5,8,10]

Додаткові:[1,2,5,7]

Інформаційні ресурси в Інтернеті:[1,4,5]

Тема 5. Моделювання поведінки споживача на ринку товарів

План лекційного заняття

1. Реакція споживача на зміну його доходу
2. Реакція споживача на зміну цін товарів
3. Ефект заміщення та ефект доходу

План семінарського заняття

1. Розширене бюджетне обмеження
2. Вплив зміни доходу на поведінку споживача та його графічне вираження
3. Крива дохід-споживання
4. Крива Енгеля. Закон Енгеля
5. Графічний аналіз зміни вибору споживання під впливом коливань ціни
6. Крива ціна-споживання
7. Загальні положення ефекту заміщення та ефекту доходу
8. Парадокс Гіффена
9. Розв'язок задач на визначення величини ефекту доходу та ефекту заміщення

План самостійної роботи здобувачів вищої освіти

1. Основні умови раціональної поведінки споживача на ринку товарів.
2. Оптимальний вибір і зміна доходу споживача
3. Зміна вибору споживача внаслідок зміни цін товарів
4. Основні підходи до визначення ефекту доходу та ефекту заміщення.

План індивідуально-консультаційної роботи

1. Написання реферату (здобувач вищої освіти обирає 1 тему з переліку)

Тематика рефератів

1. Предмет та методологія мікроекономіки.
2. Економічний вибір в умовах обмеженості ресурсів.
3. Раціональний вибір споживача.
4. Моделі трудової активності індивіда.
5. Порівняльний аналіз колективної та індивідуальної праці.
6. Вибір в умовах невизначеності.
7. Ринки з асиметричною інформацією.
8. Особливості споживчого попиту.
9. Наслідки зміни факторів, що впливають на ринкову пропозицію.
10. Вплив зміни попиту та пропозиції на стан ринкової рівноваги.
11. Еластичність попиту та пропозиції.
12. Виробничі витрати: види та структура.
13. Виробнича функція: види та порівняльний аналіз.
14. Форми організації та напрямки діяльності українських підприємств.

15. Умови функціонування та припинення діяльності підприємства.
16. Підходи до класифікації ринкових структур.
17. Функціонування фірми на ринку досконалої конкуренції.

Перелік питань для самоконтролю

1. Якою буде реакція споживача на зміну його доходу?
2. Якою буде реакція споживача на зміну цін товарів
3. Поясніть порядок побудови та аналіз кривої «ціна-споживання».
4. Як зміниться корисність наборів товарів, що знаходяться на кривій «ціна-споживання» зі зниженням ціни на один із них?
5. Що лежить в основі побудови кривих «дохід-поживання»?
6. Яку форму має крива «дохід-споживання» для нормальних товарів та товарів низької споживчої цінності?
7. У чому відмінність кривої індивідуального попиту від кривої ринкового попиту?
8. Як розкривається економічний зміст ефекту заміщення?
9. Проаналізуйте ефекти доходу і заміщення для нормальних товарів, товарів низької споживчої цінності?
10. Поясніть, у чому полягає сутність парадоксу Гіффена. Наведіть приклади.
11. Проаналізуйте ефекти доходу і заміщення для товарів Гіффена?
12. Що відображає крива Енгеля?
13. Яка траєкторія кривої Енгеля для нормальних товарів та товарів низької споживчої цінності?

Рекомендовані літературні джерела:

Основні: [1,2,4,5,8,11]

Додаткові:[1,2,5,6]

Інформаційні ресурси в Інтернеті:[1,2,5]

Міжнародні видання[1,2]

Змістовий модуль 3. Теорія виробництва Тема 6. Мікроекономічна модель підприємства

План лекційного заняття

1. Основи виробництва, підприємство як виробничо-ринкова система
2. Параметри підприємства як мікроекономічної моделі

План семінарського заняття

1. Охарактеризуйте виробництво як систему.
2. Фактори виробництва (ресурси), що споживаються в процесі виробництва.
3. Аспекти раціоналізації факторів виробництва
4. Поясніть суть та завдання підприємства.
5. Охарактеризуйте умови, в яких функціонують підприємства.
6. Дайте визначення виробничої функції.
7. Охарактеризуйте властивості виробничої функції.
8. Поясніть різницю між довгостроковим та короткостроковим періодами

9. Показники, що показують вплив зміни обсягів використання одного з факторів виробництва на результат виробництва.

План самостійної роботи здобувачів вищої освіти

1. Підприємство як економічний суб'єкт
2. Структура підприємницького сектора економіки.
3. Альтернативні, неявні та трансакційні витрати виробництва.
4. Витрати та прибуток фірми

Перелік питань для самоконтролю

1. Охарактеризуйте виробництво як систему.
2. Які фактори виробництва (ресурси) споживаються в процесі виробництва.
3. Яким чином можна вирішити конфлікт між обмеженими ресурсами і безмежними потребами?
4. Аспекти раціоналізації факторів виробництва
5. Поясніть суть та завдання підприємства.
6. Охарактеризуйте умови, в яких функціонують підприємства.
7. Дайте визначення виробничої функції.
8. Охарактеризуйте властивості виробничої функції.
9. Поясніть різницю між довгостроковим та короткостроковим періодами.
10. Які показники показують вплив зміни обсягів використання одного з факторів виробництва на результат виробництва.
11. Різниця між бухгалтерськими та економічними витратами
12. Дайте визначення явних і неявних витрат.

Рекомендовані літературні джерела:

Основні: [1,2,4,5,8,11]

Додаткові:[1,2,5,6]

Інформаційні ресурси в Інтернеті:[1,2,5]

Міжнародні видання[1,2]

Тема 7. Витрати виробництва. Варіації факторів виробництва та оптимум виробника

План лекційного заняття

1. Витрати виробництва за короткостроковий період
2. Витрати в довгостроковому періоді
3. Частинна варіація факторів виробництва
4. Ізоквантна варіація факторів виробництва
5. Пропорційна варіація факторів виробництва
6. Оптимум виробника

План семінарського заняття

1. Виробництво, як джерело доходу
2. Загальне поняття витрат виробництва
3. Структура витрат виробництва. Постійні та змінні витрати
4. Правило найменших витрат
5. Аналіз витрат виробництва у короткостроковому періоді
6. Особливості витрат у довгостроковому періоді
7. Виробнича функція та її властивості
8. Основні показники результатів виробництва
9. Частина варіації факторів виробництва

10. Ізоквантна варіація факторів виробництва
11. Карта ізоквант
12. Гранична норма технологічного заміщення
 13. Ізокоста та її властивості
 14. Рівновага виробника

План самостійної роботи здобувачів вищої освіти

1. Сутність витрат виробництва та їх види
2. Застосування правила найменших витрат.
3. Теорія виробництва. Поняття виробничої функції
4. Ізоквантна варіація факторів виробництва
5. Оптимум виробника
6. Оптимальна комбінація ресурсів у довгостроковому періоді.
7. Поведінка виробника в умовах зміни цін на ресурси.

Перелік питань для самоконтролю

1. Сутність сукупних, середніх і граничних витрат та аналогічних показників виручки.
2. Назвіть фактори, які можуть збільшити обсяг постійних витрат фірми.
3. Дайте визначення безповоротних витрат.
5. Назвіть властивості сукупних короткострокових витрат.
6. Форма крива довгострокових середніх сукупних витрат
7. Охарактеризуйте взаємозв'язок між граничними і середніми сукупними витратами.
8. Назвіть умови, за яких середні змінні витрати набувають мінімального значення.
9. Поясніть, чому в короткостроковому періоді витрати можна поділити на постійні та змінні, а в довгостроковому всі витрати змінні?
10. Охарактеризуйте зв'язок між поведінкою граничних та середніх витрат і граничною та середньою продуктивністю праці?
11. Дайте визначення частинної варіації факторів виробництва. Наведіть приклади.
12. Охарактеризуйте залежність показників сукупного, середнього та граничного продуктів від змінного фактору на прикладі їх графіків.
13. Поясніть суть виробничої сітки.
14. Охарактеризуйте ізокванту та карту ізоквант.
15. Розкрийте економічний зміст граничної норми технологічного заміщення факторів виробництва.
16. Поясніть чому гранична норма технологічного заміщення капіталу працею зростає при просуванні вниз уздовж ізокванти. Наведіть приклади винятків.
17. Сутність ефекту масштабу виробництва
18. Впливу факторів, на основі яких досягається зростаюча чи спадна віддача від масштабу виробництва
19. Дайте визначення ізокости.
20. Охарактеризуйте властивості ізокости.

Рекомендовані літературні джерела:

- Основні: [1,2,4,5,8,11]
Додаткові: [1,2,5,6]
Інформаційні ресурси в Інтернеті: [1,2,5]
Міжнародні видання [1,2]

Змістовий модуль 4. Поведінка фірми на ринку її продукту

Тема 8. Ринок досконалої конкуренції

План лекційного заняття

1. Модель ринку досконалої конкуренції та її характеристики
2. Ринкова поведінка фірми в короткостроковому періоді
3. Ринок досконалої конкуренції в довгостроковому періоді
4. Ефективність ринку досконалої конкуренції

План семінарського заняття

1. Характерні ознаки та умови існування досконало конкурентного ринку.
2. Поведінка фірми у короткостроковому періоді.
3. Сукупний та граничний аналіз.
4. Позитивний вплив ринку досконалої конкуренції.
5. Недоліки ринку досконалої конкуренції.
6. Вибір обсягу виробництва у довгостроковому періоді.
7. Розв'язок задач на визначення оптимального випуску в коротко- та довгостроковому періоді.

План самостійної роботи здобувачів вищої освіти

1. Базові моделі ринкових структур. Критерії розмежування ринкових структур.
2. Сутність та особливості ринку досконалої конкуренції.
3. Оптимальний обсяг виробництва в коротко- та довгостроковому періоді
4. Типологізація ринків.

Перелік питань для самоконтролю

1. Які ознаки характерні для досконало конкурентного ринку?
2. Чому досконалий конкурент ніколи не продає свій товар за ціною, що нижча від ринкової?
3. Чому для конкурентної фірми максимізація прибутку зводиться лише до визначення оптимального обсягу виробництва?
4. Поясніть, використовуючи відповіді графіки, чому конкурентна фірма не отримує максимально можливого прибутку при максимально можливому рівні рентабельності виробництва?
5. Які умови виходу фірми з бізнесу в коротковому періоді? В довгостроковому?
6. Наведіть приклади досконало конкурентних ринків.
7. Що є кривою пропозиції конкурентної фірми?
8. Що таке виробничий надлишок і чим він відрізняється від прибутку в короткостроковому періоді?
9. Наведіть графічне порівняння граничного доходу, граничних та середніх витрат.
10. Покажіть, як досягається рівновага фірми в довгостроковому періоді.
11. Які недоліки має ринок досконалої конкуренції?
12. Чим характеризується побудова лінії попиту в умовах ринку досконалої конкуренції?
13. Як виробник, який діє в умовах досконалої конкуренції, здійснює вибір ціни та обсягу продажу, за яких відбувається максимізація прибутку?
14. Що характеризує концепція виробничого надлишку фірми?
15. Наведіть умови прибутковості та збитковості конкурентної фірми.

Рекомендовані літературні джерела:

Основні: [1,2,4,5,8,11]

Додаткові:[1,2,5,6]

Інформаційні ресурси в Інтернеті:[1,2,5]

Тема 9. Монопольний ринок та ринок монополістичної конкуренції

План лекційного заняття

1. Модель чистої монополії та її характеристики
2. Визначення цін та обсягів виробництва монополістом
3. Особливості функціонування реальних монополізованих ринків
4. Ознаки і поширення монополістичної конкуренції
5. Короткострокова та довгострокова рівновага фірми при монополістичній конкуренції

План семінарсько-практичного заняття

1. Сутність та види монополій
2. Характерні ознаки та умови існування ринку чистої монополії
3. Шляхи монополізації ринку
4. Відмінність попиту на монопольному та конкурентному ринках
5. Помилкові уявлення про монополію
6. Оптимальний план випуску продукції
7. Монопольна влада та наслідки монополізації
8. Цінова дискримінація, ступені цінової дискримінації
9. Переваги та недоліки монопольного ринку
10. Сутність та ознаки монополістичної конкуренції
11. Причини поширення монополістичної конкуренції
12. Рівновага монополістичного конкурента у короткостроковому періоді
13. Рівновага монополістичного конкурента у довгостроковому періоді
14. Розв'язок задач на визначення обсягу виробництва товару, що максимізує прибуток монополіста.

План самостійної роботи здобувачів вищої освіти

1. Економічна сутність та причини виникнення монополії.
2. Правові аспекти функціонування монопольного ринку.
3. Визначення монопольним виробником ціни та обсягу виробництва
4. Соціально-економічні наслідки монополії
5. Монопольна влада. Цінова дискримінація
6. Характеристика ринку монополістичної конкуренції.
7. Порівняння ефективності різних моделей ринку.
8. Сутність, види та передумови розвитку нецінової конкуренції.
9. Негативні наслідки функціонування монополістичної конкуренції.

План індивідуально-консультаційної роботи

1. Написання реферату (здобувач вищої освіти обирає 1 тему з переліку)

Тематика рефератів

1. Функціонування фірми-монополіста.
2. Цінова дискримінація.
3. Ціноутворення на олігопольному ринку.
4. Ринок монополістичної конкуренції.
5. Порівняльний аналіз антимонопольного законодавства зарубіжних країн.
6. Особливості антимонопольного законодавства України.

7. Стан ринку праці в Україні.
8. Проблеми визначення рівня заробітної плати.
9. Міжнародна міграція робочої сили.
10. Ринок позичкового капіталу.
11. Особливості функціонування ринку землі в Україні.
12. Задача загальної рівноваги.
13. Ефективність конкурентних ринків.
14. Інституціональні аспекти ринкового господарства.
15. Зовнішні ефекти та теорема Коуза.
16. Роль держави в ринковій економіці.
17. Теорія суспільного вибору.
18. Сучасні економічні системи.

Перелік питань для самоконтролю

1. Охарактеризуйте умови ринку чистої монополії.
2. Які ви знаєте бар'єри для вступу в галузь в умовах чистої монополії?
3. Якими методами може досягатися монополізація ринку?
4. Які форми монополістичних об'єднань ви знаєте?
5. Назвіть відмінності між чистою конкуренцією та чистою монополією?
6. Назвіть засоби антимонопольного регулювання.
7. Охарактеризуйте модель вибору монополістом співвідношення ціни та обсягів продажів, що максимізують його прибуток.
8. Чим характеризується довгострокова рівновага фірми-монополісти?
9. Виділіть основні умови та визначте мету проведення монополістом цінової дискримінації.
10. Які види цінової дискримінації застосовують фірми-монополісти?
11. Назвіть та охарактеризуйте форми цінової дискримінації, які може використати монополіст.
12. Назвіть основні види монополій, їх особливості та наведіть приклади.
13. Які наслідки діяльності монополіста для суспільства та національної економіки?
14. У чому полягає різниця конкурентної та монопольної рівноваги?
Охарактеризуйте ринок монополії.
15. Охарактеризуйте ринок монополістичної конкуренції.
16. Яка частка ринку належить фірмам при монополістичній конкуренції?
17. Якою буде еластичність попиту на продукцію фірми в умовах монополістичної конкуренції?

Рекомендовані літературні джерела:

Основні: [1,2,4,5,8,11]
 Додаткові:[1,2,5,6]
 Інформаційні ресурси і Інтернеті:[1,2,5]
 Міжнародні видання[1,2]

Тема 10. Олігополістичний ринок

План лекційного заняття

1. Теоретичні моделі олігополії
2. Моделювання поведінки олігополістів за їх реакцією на ринкові зміни
3. Ефективність олігополії

План семінарського заняття

1. Сутність олігополії та її характерні риси

2. Теорії олігополії. Дуополія
3. Модель взаємної гри
4. Парадокс Бертрана. Теорія змови
5. Модель послідовної гри (лідерство в цінах)
6. Олігополістичні об'єднання
7. Модель «витрати плюс»
8. Ефективність олігополістичного ринку
9. Розв'язок задач на визначення обсягу виробництва та ціни товару які б встановлювалися на олігополістичному ринку.

План самостійної роботи здобувачів вищої освіти

1. Олігополія та причини її поширення.
2. Моделі поведінки фірми в умовах олігополії
3. Наслідки функціонування олігополії.

Перелік питань для самоконтролю

1. Охарактеризуйте ознаки олігополістичного ринку.
2. Чому олігополія відноситься до недосконалої конкуренції?
3. Яка риса є ключовою для олігополії?
4. Які Ви знаєте бар'єри для вступу в галузь в умовах олігополії?
5. Охарактеризуйте ціноутворення, зумовлене тасмним зговором.
6. Як визначається ціна та обсяги реалізації при «лідерстві в цінах»?
7. Поясніть метод ціноутворення за принципом «витрати плюс».
8. У чому виявляються позитивні та негативні наслідки олігополістичного ринку?
9. Дайте оцінку економічній ефективності ринку олігополії.
10. Чому для олігополії не є важливим характеристика блага - однорідне чи диференційоване?
11. Як за допомогою теорії ігор пояснити рівновагу олігополії в моделі Бертрана?
12. Чому модель домінуючої фірми зникла в другій половині ХХ ст., а не в ХІХ ст.?
13. Чому картелі не можуть існувати довгий час? Які чинники на це впливають?
14. Чому ціни, які призначають олігополії, є негнучкими?
15. Які наслідки діяльності олігополій для суспільства та національної економіки?

Рекомендовані літературні джерела:

Основні: [1,2,4,5,8,11]

Додаткові:[1,2,5,6]

Інформаційні ресурси в Інтернеті:[1,2,5]

Міжнародні видання[1,2]

Змістовий модуль 5. Ринки ресурсів

Тема 11.Ринки капіталу та природних ресурсів

План лекційного заняття

1. Структура та структура ринку ресурсів
2. Ринок праці та його структура
3. Сутність ринку капіталу та його рівновага
4. Структура та особливості ринку землі. Рента.

План семінарського заняття

1. Ринок ресурсів як складова частини системи кругообігу ресурсів, товарів та доходів
2. Структура ринку ресурсів

3. Похідний попит на ресурси в умовах досконалої конкуренції
4. Сутність ринку праці та його структура
5. Особливості функціонування ринку праці в залежності від умов конкурентності ринку праці
6. Ринок капіталу та його рівновага
7. Процент та модель міжчасового вибору
8. Дисконтована вартість та прийняття інвестиційних рішень
9. Структура та особливості ринку землі. Рента
10. Ціноутворення на відновлювальні та не відновлювальні природні ресурси
11. Розв'язок задач на визначення ціни на ринках капіталу та природних ресурсів

План самостійної роботи здобувачів вищої освіти

1. Зміст та структура ринку ресурсів. Утворення похідного попиту.
2. Особливості попиту та пропозиції на ринку праці.
3. Економічна сутність капіталу.
4. Кредит, як форма руху капіталу
5. Проблему функціонування ринку землі

Перелік питань для самоконтролю

1. Охарактеризуйте поняття попиту на фактори виробництва.
2. Назвіть основні фактори формування попиту на фактори виробництва.
3. У чому полягає правило оптимального використання ресурсів?
4. Охарактеризуйте фактори еластичності попиту на ресурси.
5. У чому полягає основне правило мінімізації видатків на заданий обсяг продукції?
6. Визначте особливості праці як фактора виробництва.
7. Назвіть основні характеристики конкурентного ринку праці.
8. Охарактеризуйте пропозицію та попит на працю на конкурентному ринку.
9. Назвіть основні фактори пропозиції та попиту праці.
10. Дайте визначення економічної ренти.
11. Назвіть основні методи впливу профспілок на пропозицію праці та рівень заробітної плати.
12. Поясніть суть капіталу, його значення.
13. У чому полягає теорія між часового вибору?
14. У чому полягає сутність відсоткової ставки та її-вплив на обсяг капітальних вкладень?
15. Які фактори впливають на рівень відсоткової ставки?

Рекомендовані літературні джерела:

Основні: [1,3,4,5,8,14]

Додаткові:[1,2,5,8]

Інформаційні ресурси в Інтернеті:[4,5]

Міжнародні видання[1,3]

Тема 12. Загальна ринкова рівновага та суспільна ефективність

План лекційного заняття

1. Загальна рівновага та економіка добробуту
2. Сутність, функції та методи державного регулювання економіки
3. Зовнішні ефекти, їх економічний зміст

План семінарського заняття:

1. Поняття загальної рівноваги

2. Критерії та оптимум Парето
3. Неокласична модель загальної ринкової рівноваги
4. Кейнсіанська модель загальної ринкової рівноваги
5. Економічний зміст зовнішніх ефектів та їх вплив на ринкову рівновагу
6. Поняття суспільних благ. Проблема оптимального вибору суспільних благ
7. Моделі поведінки держави в ринковій економіці
8. Вплив податкового регулювання на загальну ринкову рівновагу та суспільний вибір

План самостійної роботи здобувачів вищої освіти

1. Загальна ринкова рівновага в неокласичній економічній школі.
2. Кейнсіанська теорія загальної ринкової рівноваги.
3. Поняття про зовнішні ефекти.
4. Суспільні блага та суспільний вибір.

Перелік питань для самоконтролю

1. Чим загальна рівновага відрізняється від часткової?
2. У чому полягає ефект зворотного зв'язку?
3. Чим характеризується ефективність розподілу (обміну) благ?
4. Що означає ефективність за Парето?
5. Чи завжди критерій ефективності Парето підходить для оцінки суспільного добробуту?
6. Яку ситуацію характеризує межа можливих корисностей?
8. Чим рівноправний та справедливий розподіл відрізняється від ефективного?
9. Як саме ринок може автоматично відновити рівновагу після її порушення?
10. Наведіть приклад позитивних і негативних зовнішніх ефектів у вашому населеному пункті?
11. Які наслідки зовнішніх ефектів для суспільства та економіки?
12. Як можна зменшити величину впливу зовнішніх ефектів?

Рекомендовані літературні джерела:

Основні: [1,2,4,7,8,15]

Додаткові: [1,2,5,7]

Інформаційні ресурси і Інтернеті: [1,2,4]

Міжнародні видання [1,2]

4. КРИТЕРІЇ ОЦІНЮВАННЯ

Загальний розподіл балів, які здобувач вищої освіти може отримати в межах 100-бальної системи оцінювання, представлено в табл. 4.1.

Максимальна кількість балів отримана здобувачем вищої освіти на семінарському занятті становить 3 бали.

Виконання самостійної роботи оцінюється під час проведення семінарського / практичного заняття у вигляді опитування в тому числі за питаннями, які виносяться на самостійну роботу.

Таблиця 4.1

Розподіл балів з навчальної дисципліни «Мікроекономіка»

для денної форми навчання

Модулі	Змістовний модуль 1 - (23 балів)						Загальна оцінка з курсу 100 балів = 50 балів + 50 балів (екзамен)	
Загальна кількість балів за модулем №1	23					23		
Теми	Т.1	Т.2	Т.3	Т.4	Т.5			
Відповідь на семінарському занятті	3	3	3	3	3			
Індивідуальна робота	3							
Самостійна робота	Оцінювання самостійної роботи здійснюється під час семінарських занять та написання контрольної роботи							
Модульна контрольна робота № 1	5							
Модулі	Змістовний модуль 2 - (27 балів)							
Загальна кількість балів за модулем №2	27					27		
Теми	Т.6	Т.7	Т.8	Т.9	Т.10			
Відповідь на семінарських заняттях	3	3	3	3	3			
Самостійна робота	Оцінювання самостійної роботи здійснюється під час семінарських занять та написання контрольної роботи						Екзамен - (50 балів)	
Індивідуальна робота	2							
Тестування в moodle	5							
Модульна контрольна робота № 2	5							

**Шкала оцінювання роботи здобувачів вищої освіти
на семінарських заняттях**

Кількість балів	Критерії оцінювання
3	В повному обсязі володіє навчальним матеріалом, вільно самостійно та аргументовано його викладає під час усних виступів та письмових відповідей, глибоко та всебічно розкриває зміст теоретичних питань та практичних завдань, використовуючи при цьому обов'язкову та додаткову літературу. Правильно вирішив усі тестові завдання.
1,5	Не в повному обсязі володіє навчальним матеріалом. Фрагментарно, поверхово (без аргументації та обґрунтування) викладає його під час усних виступів та письмових відповідей, недостатньо розкриває зміст теоретичних питань та практичних завдань, допускаючи при цьому суттєві неточності, правильно вирішив меншість тестових завдань.
0	Не володіє навчальним матеріалом та не в змозі його викласти, не розуміє змісту теоретичних питань та практичних завдань. Не вирішив жодного тестового завдання.

Критерії оцінювання контрольних робіт.

Формою проміжного поточного контролю є контрольна робота, яка проводиться у письмовій формі та кожна з яких оцінюється від 0 до 5 балів.

Розподіл балів за різні види завдань в межах контрольної роботи

Вид завдання	Максимальна кількість балів за виконання
Теоретичні питання	2
Тестовий блок	1
Задача	2
Всього	5

Критерії оцінювання відповіді на теоретичне питання

Критерії оцінювання	Кількість балів
Оцінюється робота здобувача вищої освіти, який у повному обсязі дав відповіді на всі теоретичні питання. При цьому використовував актуальну наукову термінологію, належним чином обґрунтував свої думки та зробив узагальнені підсумки.	2
Оцінюється робота здобувача вищої освіти, який в основному розкрив зміст теоретичних питань. Проте, при висвітленні деяких питань не вистачало достатньої аргументації, допускалися при цьому окремі неістотні неточності та незначні помилки.	1

Оцінюється робота здобувача вищої освіти, який дав фрагментарні відповіді на теоретичні питання (без аргументації й обґрунтування, підсумків), у відповідях присутні неточності та помилки або відповідь дана лише на окремі питання.	0,5
Оцінюється робота здобувача вищої освіти, який дав неправильну відповідь на всі теоретичні питання, допустив істотні помилки, оперував неактуальною застарілою інформацією або відповіді на питання відсутні взагалі.	0

Таблиця 4.5

Критерії оцінювання тестового блоку

Критерії оцінювання	Кількість балів
Оцінюється робота здобувача вищої освіти, який повністю розкрив всі визначення та використовував для цього наукову літературу та власну думку.	1
Оцінюється робота здобувача вищої освіти, який розкрив сутність лише одного визначення та використовував для цього наукову літературу та власну думку.	0,5
Оцінюється робота здобувача вищої освіти, який взагалі не розкрив сутність визначень.	0

Таблиця 4.6

Критерії оцінювання задач

Критерії оцінювання	Кількість балів
Оцінюється робота здобувача вищої освіти, який повністю розв'язав задачу і написав висновки	2
Оцінюється робота здобувача вищої освіти, який розв'язав задачу на 60% .	1
Оцінюється робота здобувача вищої освіти, який зробив суттєві помилки, що відображує невірне виконання задачі	0

Критерії оцінювання індивідуальної роботи.

Індивідуальна робота проводиться у формі реферату, презентації, проєктів або інших формах описаних робочою програмою або методичною розробкою і оцінюється від 0 до 2 балів.

Таблиця 4.7

Шкала оцінювання індивідуальної роботи здобувачів вищої освіти

Кількість балів	Критерії оцінювання
2	Послідовність, логічність написання реферату, а також підготовлення по ньому презентації та, відповідно, його захист, а також виокремлення з різних джерел основних положень, які структурно об'єднанні, проаналізовані та узагальнені висновками.
1	Послідовність, логічність написання реферату, але без підготовлення презентації.
0	Не написання реферату та презентацію по ньому.

Таблиця 4.8

**Розподіл балів з навчальної дисципліни «Мікроекономіка»
для заочної форми навчання**

Модулі	Змістовний модуль 1 - (22 балів)					Загальна оцінка з курсу 100 балів = 50 балів + 50 балів (Екзамен)		
Загальна кількість балів за модулем №1	22						22	
Теми	Т.1	Т.2	Т.3	Т.4	Т.5			
Відповідь на семінарському занятті	3	3	3	3	-			
Індивідуальна робота	10							
Самостійна робота	Оцінювання самостійної роботи здійснюється під час семінарських занять та написання контрольної роботи							
Модульна контрольна робота № 1	-							
Модулі	Змістовний модуль 2 - (28 балів)						Екзамен (50 балів)	
Загальна кількість балів за модулем №2	28							28
Теми	Т.6	Т.7	Т.8	Т.9	Т.10			
Відповідь на семінарських заняттях	-	-	-	-	-			
Самостійна робота	Оцінювання самостійної роботи здійснюється під час семінарських занять та написання контрольної роботи							
Індивідуальна робота	10							
Тестування в moodle	-							
Модульна контрольна робота № 2	18							

**Шкала оцінювання роботи здобувачів вищої освіти
на семінарських заняттях**

Кількість балів	Критерії оцінювання
3	В повному обсязі володіє навчальним матеріалом, вільно самостійно та аргументовано його викладає під час усних виступів та письмових відповідей, глибоко та всебічно розкриває зміст теоретичних питань та практичних завдань, використовуючи при цьому обов'язкову та додаткову літературу. Правильно вирішив усі тестові завдання.
2	Не в повному обсязі володіє навчальним матеріалом. Фрагментарно, поверхово (без аргументації та обґрунтування) викладає його під час усних виступів та письмових відповідей, недостатньо розкриває зміст теоретичних питань та практичних завдань, допускаючи при цьому суттєві неточності, правильно вирішив меншість тестових завдань.
0	Не володіє навчальним матеріалом та не в змозі його викласти, не розуміє змісту теоретичних питань та практичних завдань. Не вирішив жодного тестового завдання.

Критерії оцінювання контрольних робіт.

Формою проміжного поточного контролю є контрольна робота, яка проводиться у письмовій формі та кожна з яких оцінюється від 0 до 18 балів.

Таблиця 4.10

Розподіл балів за різні види завдань в межах контрольної роботи

Вид завдання	Максимальна кількість балів за виконання
Теоретичні питання	8 (4×2)
Тестовий блок	5 (10×0,5)
Задача	5
Всього	18

Таблиця 4.11

Критерії оцінювання відповіді на теоретичне питання

Критерії оцінювання	Кількість балів
Оцінюється робота здобувача вищої освіти, який у повному обсязі дав відповіді на всі теоретичні питання. При цьому використовував актуальну наукову термінологію, належним чином обґрунтовував свої думки та зробив узагальнені підсумки.	4
Оцінюється робота здобувача вищої освіти, який в основному розкрив зміст теоретичних питань. Проте, при висвітленні деяких питань не вистачало достатньої аргументації, допускалися при цьому окремі неістотні неточності та незначні помилки.	3-2

Оцінюється робота здобувача вищої освіти, який дав фрагментарні відповіді на теоретичні питання (без аргументації й обґрунтування, підсумків), у відповідях присутні неточності та помилки або відповідь дана лише на окремі питання.	2-1
Оцінюється робота здобувача вищої освіти, який дав неправильну відповідь на всі теоретичні питання, допустив істотні помилки, оперував неактуальною застарілою інформацією або відповіді на питання відсутні взагалі.	0

Таблиця 4.12

Критерії оцінювання тестового блоку

Критерії оцінювання	Кількість балів
Оцінюється робота здобувача вищої освіти, який повністю розкрив всі визначення та використовував для цього наукову літературу та власну думку.	0,5
Оцінюється робота здобувача вищої освіти, який розкрив сутність лише одного визначення та використовував для цього наукову літературу та власну думку.	0,25
Оцінюється робота здобувача вищої освіти, який взагалі не розкрив сутність визначень.	0

Таблиця 4.13

Критерії оцінювання задач

Критерії оцінювання	Кількість балів
Оцінюється робота здобувача вищої освіти, який повністю розв'язав задачу і написав висновки	5
Оцінюється робота здобувача вищої освіти, який розв'язав задачу на 60% .	2,5
Оцінюється робота здобувача вищої освіти, який зробив суттєві помилки, що відображує невірне виконання задачі	0

Критерії оцінювання індивідуальної роботи.

Індивідуальна робота проводиться у формі реферату, презентації, проектів або інших формах описаних робочою програмою або методичною розробкою і оцінюється від 0 до 10 балів.

Шкала оцінювання індивідуальної роботи здобувачів вищої освіти

Кількість балів	Критерії оцінювання
10	Послідовність, логічність написання реферату, а також підготовлення по ньому презентації та, відповідно, його захист, а також виокремлення з різних джерел основних положень, які структурно об'єднанні, проаналізовані та узагальнені висновками.
5	Послідовність, логічність написання реферату, але без підготовлення презентації.
0	Не написання реферату та презентацію по ньому.

Підсумкове оцінювання знань здобувачів вищої освіти здійснюється за результатами поточного контролю (від 0 до 100 балів). Критерієм успішного проходження здобувачем освіти підсумкового оцінювання є отримання не менше 50 балів.

Підсумкове оцінювання знань здобувачів вищої освіти здійснюється за результатами поточного контролю (від 0 до 100 балів). Критерієм успішного проходження здобувачем освіти підсумкового оцінювання є отримання не менше 50 балів.

Загальний розподіл балів, які здобувач вищої освіти може отримати в межах 100-бальної системи оцінювання, повинен включати обов'язкове комп'ютерне тестування на платформі дистанційного навчання УДФСУ MOODLE (максимально до 5 балів).

Переведення даних 100-бальної шкали оцінювання в національну шкалу та шкалу за системою ЄКТС здійснюється в такому порядку (табл.4.15):

Таблиця 4.15

1. Таблиця відповідності результатів контролю знань за різними шкалами й критеріями оцінювання

Сума балів за 100-бальною шкалою	Оцінка в ЄКТС	Значення цінки ЄКТС	Критерії оцінювання	Рівень компетентності	Оцінка за національною шкалою	
					Екзамен	Залік
90-100	A	відмінно	Здобувач вищої освіти виявляє особливі творчі здібності, вміє самостійно здобувати знання, без допомоги викладача знаходить та опрацьовує необхідну інформацію, вміє використовувати набуті знання і вміння для прийняття рішень у нестандартних ситуаціях, переконливо аргументує відповіді, самостійно розкриває власні обдарування і нахили.	високий (творчий)	відмінно	закордовано
80-89	B	дуже добре	Здобувач вищої освіти вільно володіє вивченим обсягом матеріалу, застосовує його на практиці, вільно розв'язує вправи і задачі у стандартних	достатній (конструктивний, ініціативний)	добре	

			ситуаціях, виправляє помилки, незначна.	самостійно допущені кількість яких			
70-79	C	добре	Здобувач вищої освіти вміє зіставляти, узагальнювати, систематизувати інформацію під керівництвом викладача; в цілому самостійно застосовувати її на практиці; контролювати власну діяльність; виправляти помилки, серед яких є суттєві, добирати аргументи для підтвердження думок.				
60-69	D	задовільно	Здобувач вищої освіти відтворює значну частину теоретичного матеріалу, виявляє знання і розуміння основних положень; з допомогою викладача може аналізувати навчальний матеріал, виправляти помилки, серед яких є значна кількість суттєвих.	середній (репродуктивний)		задовільно	
50-59	E	достатньо	Здобувач вищої освіти володіє навчальним матеріалом на рівні, вищому за початковий, значну частину його відтворює на репродуктивному рівні.				
35-49	FX	незадовільно з можливістю повторного складання семестрового контролю	Здобувач вищої освіти володіє матеріалом на рівні окремих фрагментів, що становлять незначну частину навчального матеріалу.	Низький (рецептивно-репродуктивний)		незадовільно	Не раховано
0-34	F	незадовільно з обов'язковим повторним вивченням залікового кредиту	Здобувач вищої освіти володіє матеріалом на рівні елементарного розпізнання і відтворення окремих фактів, елементів, об'єктів.				

5. ЗАСОБИ ОЦІНЮВАННЯ

- екзамен;
- тести;
- комп'ютерне тестування на платформі MOODLE ДПС;
- командні проєкти;
- аналітичні звіти, реферати, есе;
- презентації результатів виконаних завдань та досліджень;

- студентські презентації та виступи на наукових заходах.

6. ФОРМИ ТА ПЕРЕЛІК ПИТАНЬ ДО ПОТОЧНОГО ТА ПІДСУМКОВОГО КОНТРОЛЮ

Формами поточного контролю є: усне та письмове опитування на семінарських заняттях. Здобувачі, що вивчають курс виконують одну контрольну роботу, яка відображає засвоєння студентом теоретичного та практичного матеріалу з навчальної дисципліни. В кінці курсу підводиться підсумок набраних балів та виставляється оцінка.

Перелік питань до поточного та підсумкового контролю

1. Мікроекономіка в системі економічних наук.
2. Мікросистема та її основні характеристики.
3. Методологія мікроекономіки: теорії та моделі.
4. Поняття потреби, види потреб, їх ієрархія.
5. Економічні блага, їх класифікація.
6. Поняття корисності, її особливості.
7. Функція корисності, сукупна та гранична корисність.
8. Система переваг споживача та її основні елементи.
9. Криві байдужості, карта кривих байдужості.
10. Властивості кривих байдужості.
11. Криві байдужості особливого типу.
12. Гранична норма заміщення благ: суть і методика обчислення.
13. Бюджетні обмеження.
14. Вплив змін доходу та цін на положення лінії бюджетного обмеження.
15. Рівновага споживача.
16. Кутова і внутрішня рівновага споживача.
17. Графічний аналіз і побудова лінії “дохід – споживання”.
18. Поняття “нормальних” і “низькоякісних” товарів. Нахил лінії “дохід – споживання” як свідчення ставлення споживача до благ.
19. Криві “ціна - споживання” та виведення кривих попиту.
20. Крива Енгеля. Закон Енгеля-Швабе.
21. Ефект доходу та ефект заміщення. Парадокс Гіффена.
22. Криві ринкового попиту.
23. Цінова еластичність попиту.
24. Перехресна еластичність попиту.
25. Еластичність попиту за доходом.
26. Ринкова пропозиція, закон пропозиції.
27. Взаємодія попиту і пропозиції. Ринкова рівновага.
28. Виробництво, фактори виробництва.
29. Підприємство, як суб’єкт ринку та виробничо-ринкова система.
30. Параметри підприємства як мікроекономічної моделі.
31. Поняття і властивості виробничої функції.
32. Ізокванта, карта ізоквант.
33. Ізокоста, поняття та властивості.
34. Рівновага виробника.
35. Частинна варіація факторів виробництва.
36. Пропорційна варіація факторів виробництва.
37. Витрати виробництва, їх основні види.
38. Основні ознаки досконалої конкуренції.

39. Ринок досконалої конкуренції в короткостроковому періоді. Сукупний аналіз.
40. Ринок досконалої конкуренції в короткостроковому періоді. Граничний аналіз.
41. Ринкова поведінка підприємства в довгостроковому періоді
42. Ефективність ринку досконалої конкуренції.
43. Характеристика монопольного ринку.
44. Визначення цін та обсягів виробництва на монополістичному ринку.
45. Ефективність монопольного ринку.
46. Умови та ознаки монополістичної конкуренції.
47. Основні ознаки олігополії.
48. Моделювання поведінки олігополістів за їх реакцією на ринкові зміни.
49. Короткострокова та довгострокова рівновага фірми при монополістичній конкуренції.
50. Ефективність олігополії.
51. Ефективність монополістичної конкуренції
52. Похідний попит: суть, значення, показники.
53. Зміни попиту на ресурси. Оптимальне співвідношення ресурсів.
54. Ринок праці та його основні характеристики.
55. Ринкова пропозиція праці на досконало-конкурентному ринку.
56. Ринок праці з недосконалою конкуренцією.
57. Ринок капіталу. Капітал як фактор виробництва.
58. Поняття вибору в часі. Споживання та інвестиції.
59. Поняття дисконтованої величини. Аналіз інвестиційних рішень.
60. Ринок землі.

7. РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА:

Основна:

1. Базилінська О., Мініна О. Мікроекономіка: практикум. К.: Центр навчальної літератури, 2019. 352 с.
2. Економічна теорія (політекономія, мікроекономіка, макроекономіка). Мікроекономіка : навчальний посібник / Мацелюх Н. П., Максименко І. А., Теліщук М. М. та ін. Ірпінь : Університет ДФС України, 2018. 298 с. (Серія «На допомогу студенту УДФСУ», т. 21).
3. Косік А., Гронтковська Г. Мікроекономіка: практикум. К.: Центр навчальної літератури видання, 2019. 418с.
4. Мікроекономіка: підручник / уклад. В. М. Лич, П. М. Куліков, Б. Е. Головаш, В. В. Гончаров. Київ, 2018. 96 с.
5. Рудий М., Жебка В. Мікроекономіка. К.: Центр навчальної літератури, 2019. 360 с.

Допоміжна:

1. Аналітична економія: макроекономіка і мікроекономіка : підручник: у 2 кн.. Кн. 2 : Мікроекономіка. К. : Знання, 2007. 437 с.
3. Базилінська О.Я. Мікроекономіка: навч. посіб. (3-тє вид. випр.). К: Центр учбової літератури, 2009. 352 с.
4. Безугла В. О. Мікроекономіка: навч. посіб. К: Центр учбової літератури, 2007. 288 с.
5. Буряк П. Ю. Мікроекономіка: навч. посіб. К: «Хай-Тек Прес», 2018. 368 с.
6. Горобчук Т. Т. Мікроекономіка: навч. посіб. К: Центр учбової літератури, 2014. 272 с.
7. Канцір І. А. Макро-мікроекономіка: від теорії до практики : навч. посіб. Л. : Новий Світ-2000, 2011. 443 с.
8. Косік А. Ф. Мікроекономіка: навч. посіб. (2-ге вид., перероб. і доп.) К: Центр учбової літератури, 2018. 438с.
9. Лісовий А. В. Навчально-методичний посібник для самостійного вивчення дисципліни «Мікроекономіка»: навч.-метод. посіб. (видання сьоме, виправлене). К. : Дія, 2009. 138 с.
10. Лісовицький В. М. Мікроекономіка : навч. посіб. (3-тє вид., перероб. і доп.) . К. : Кондор, 2007. 164 с.
11. Мікроекономіка. Тренінг-курс : навч. посібник / В. П. Решетило, А. Є. Ачкасов, І. А. Островський, С. Б. Тимофієва; Харків. нац. ун-т міськ. госп-ва ім. О. М. Бекетова. 2-ге вид., випр. і доп. Харків : ХНУМГ ім. О. М. Бекетова, 2007. 265 с.
12. Мікроекономіка: Підручник (2-ге вид., перероб. і доп.). За ред.. В. Д. Базилевича. 2-е вид., перероб. і доп. К: Знання, 2008. 679 с.
13. Мікроекономіка: практикум: навч. посіб. (2-ге вид., перероб. і доп.). За ред. В. Д. Базилевича. К: Знання, 2005. 491 с.
14. Макконнелл, Кемпбелл Р. Аналітична економія: принципи, проблеми і політика [Текст] : пер.з англ. / К. Р. Макконнелл, С. Л. Брю. - Львів : Просвіта, 1997 .Ч. 2 : Мікроекономіка. - [Б. м.] : [б.в.], 1997. - 671 с.
15. Самуельсон П., Нордхаус В. Економіка: Пер. с англ.: 16-е вид. - Львів: Просвіта, 2003. - 435с.

Інформаційні ресурси Інтернет

<http://study.academy.sumy.ua/c39> [Електронний ресурс]
<http://bin.com.ua> [Електронний ресурс]
<http://k2kapital.com> [Електронний ресурс]
<http://ubcua.tv/> [Електронний ресурс]
<http://ubr.ua/> [Електронний ресурс]
<http://www.finiz.ua/> [Електронний ресурс]
<http://www.forexpf.ua/> [Електронний ресурс]

<http://www.epravda.com.ua/> [Електронний ресурс]
<http://www.bank.gov.ua/> [Електронний ресурс]
<http://www.kmu.gov.ua/> [Електронний ресурс]
<http://vuzlib.net/26933/> [Електронний ресурс]

Міжнародні видання:

1. Mankiw, G. (2015): Principles of economics. 7th edition. Stamford, CT: Cengage Learning.
2. Samuelson, P./ Nordhaus, W. (2010): Economics. 19th edition. Boston: McGraw-Hill Irwin.